

sználatra!
C
399

PANNONIA-KÖNYVTÁR

44.

SURÁNYI MIKLÓS ÉS PÉCS

ÍRTA

HALASY-NAGY JÓZSEF

PÉCS, 1938

KIR

ELŐTÉRLET

ELŐTÉRLET

Csak helyben
használatra

3 008949 417733

Ára 50 fillér

PANNONIA - KÖNYVTÁR

KERÉNYI KÁROLY ÉS PRINZ GYULA

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

HALASY-NAGY JÓZSEF

44.

SURÁNYI MIKLÓS ÉS PÉCS

ÍRTA

HALASY-NAGY JÓZSEF

1773 | 1944

PÉCS, 1938

A SZERZŐ KIADÁSA.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCS.
A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

SURÁNYI MIKLÓS ÉS PÉCS.*

Egy lélek formálódására semmi sincs nagyobb alakító hatásal, mint a gyermek- és ifjúkori élmények. Tudatunk ekkor még frissen és mohón issza a benyomásokat. Egész lényünk szinte a világ felé fordult érzékszerv, s elménk a fiatalság erejével és lendületével dolgozza fel a kapott hatásokat. Bizonyosan ez az oka, hogy az ember egész életén át valahogyan mindig a szülőföldjére tartozónak érzi és vallja magát. Létünk sorsfordulatai és ambícióink a nagyváros háztömegei közé hajtanak, de hány ember jár itt az aszfalton, aki csak testben van jelen, lélekben valahol a falusi lankákon és a vadvirágos mezőkön időzik. Ez alól az igazság alól Surányi Miklós sem vonhatta ki magát. Kevesen voltak otthonosabbak a fővárosi lapok szerkesztéseiben és a pesti villanyfényes, tükrös kávéházakban. Egyik ilyenben emléktábla is hirdeti a falon, hogy az alatta lévő sarokasztalnál sokszor beszélgette át az éjszakát Surányi Miklós. De aki vele üldögélt a füstös, fülledt levegőjű kávéházban, számtalanszor lehetett tanúja, mikor egyszer csak messzire néztek a beszélgető író szemei, s hangja melegebb lett, mert Pécsről és Baranyáról volt szó. A Hegyhát éles levegője és a Mecsekalji város költészetből, történetből és valóságból kevert hangulata áradt el rajta.

Ilyenkor önkéntelenül fölmerült az emberben a kérdés: mi volt az, amit Surányi Miklós Pécsnek köszönhet és munkásságának melyik vonása az, amelyik soha sem rajzolódott volna ki oly élesen, ha nem Baranyához és Pécshez köti őt ifjúsága? A felelet könnyű: a történeti hangulat és a polgári élet megbecsülése. Ezt a két lelki vonást Pécs váltotta ki belőle. A gimnázium ódon épületében a XVIII. századi pálosok és jezsuiták arca bukkant föl előtte a cisztercita tanárok mögött. A jogakadémián az

* Megemlékezés a Janus Pannonius-Társaság 1937. dec. 4-i budapesti ülésén.

alapító Szepesy püspök emléke élt. Ha kilépett az iskola kapuján, a török mecsetből lett belvárosi templom, s kupoláján a kereszt alatt a félhold, a török időkre emlékeztette; arra a különös korra, mikor Evlia Cselebi a maga dagályos nyelvén földi paradicsomként magasztalja Pécsét. Az u. n. budai külváros hegyre mászó girbe-gurba utcái még ma is a törökvilág itt rekedt balkáni lakosságának ivadékait rejtik házaikban. A kanonksor maga az élő történelem. A püspöki könyvtár arról a felvilágosult mecénás-főpapról beszél, aki a könyvek és az irodalom szeretetében méltó utóda volt Janus Pannoniusnak, Pécs humanista püspökének. A gyönyörű dóm a művészet szépségéről, altemploma a magyar kereszténység első századairól, s a föld mélyében rejtőző őskeresztény katakomba Pannonia római korszakáról és a kereszténységnek e föld lakói közt élő több évezredek hagyományairól szól hozzá. Lehet-e ebben a környezetben megfeledezni a múlttól? Pécsnek Surányi ifjúkorában még nagyon is kisvárosi utcáin és patinás házaiban nemcsak a mai idők emberei sűrögtek-forogtak, hanem a régmúlt idők embereinek halk lép-teit és tempós mozdulatát is észrevehette az, akinek olyan költői fantáziája volt, mint Surányi Miklósnak. S őt ezek az emberek még jobban izgatták, mint akik körülötte jártak, mert ezek fantomok voltak, látszatéleket éltek, s a költőt mindig a fantomok érdeklik, nem a valóság. Szereti elnézni a gomolygó felhőpalotákat, a valóság égi másait, de mindig fáj neki az, ami van, ami való. Surányi Miklós is idegen volt egész életében a valóságtól. Soha se találta magát benne otthon. Mindenhez értett, de azt, hogy a valóságot üstökön ragadja, nem tanulta meg soha. Ő maga írja magáról: „Én sohasem tettem azt, amihez kedvem lett volna, sohasem tudtam elutasítani magamtól amit megvettem, sohasem tudtam kötelékeket elszakítani és újakat összecsomózni. A kezem mindig nyitva volt, és amit a sors — asszonyt, kincset, virágot — belepottyantott, az mindig kicsúszott belőle.“

Pécsen sokszor érezhette a fiatal Surányi, hogy e városban megállt az idő. Ilyenkor az önmagát kereső, aktivitásra és eseményekre vágyó ifjú eszeveszett dáridókba, cigányos mulatozásba menekült. Talán megrettent attól az igazságtól, amire egy ilyen történelmi város eszméleti az embert, hogy t. i. a halottak mennyivel erősebbek, mint az élők. Ott élnek ezek a régen elporladt emberek az élők testében és lelkében. Ösztöneiken, rokon és ellenszenveiken, iratlan törvényeiken át őt irányítják az élők

életét. Sokszor szeretnénk tőlük elszakadni, szembe fordulni velük, de a testetlen hagyományokkal nem lehet hadakozni és nem lehet belőlük kiszakadni sem, mert akkor önmagunkkal jutnánk ellentétbe. Innen van, hogy Surányi Miklós költészetében az oroszlánrész a múltnak és a történeti idők embereinek van szentelve. Azok a hősök, akiket ő szeretett, nem e mai világból valók. Az élen ott halad Mátyás király és olasz hitvese királyi palástban, nyomukban a hősök és országfoglaló óriások egész serege. A „szent hegy“ tetejéről nézi vigyázó szemekkel városát a budai bíró. S a költő sírja mellől utolsó éveinek nyugtalanítója, csodálatának bálványozott hőse: Széchenyi István keserű arca néz velünk szembe. De ott vannak a Domoszlajak, Péterfyek, s a régi uri Magyarországnak még sok más alakja, akik Surányi Miklós képzeletének érintésére léptek elő a múlt idők homályából...

Írói alkotásának ezt az irányvonalát, a múltak felé fordulását Pécsről hozta magával. S aligha pihent volna meg tekintete Wernher budai bíró alakján, aki a polgári munka és biztonság védelmében kész volt királyával és egyházával is szembeszállni, ha nem lett volna előtte kicsinyben a példa: Pécs polgárságának és püspökének harca a XVIII. század folyamán a földesuri jogok alól való fölszabadulásért.

S ezzel elértünk a másik lelki vonáshoz, amit költőnk ugyan csak Pécsnek köszönhet: a polgárságnak és a polgári munkának a megbecsüléséhez. Pécs ugyanis történeti jogon és lakosságának hívó akarata szerint püspöki város, de a XIX. században a mának szellemében egyuttal a polgári munkának, az iparnak is városa. A dómtéren, fent a püspökvár előtt a jogakadémiát alapító Szepesy püspök szobra áll, de lejjebb, vele csaknem egy vonalban a város egyik legforgalmasabb pontján Zsolnay Vilmosnak, a kerámia nagymesterének munkásruhába öltözött alakját láthatjuk a szobortalapzaton. Amott az egyházfő, a tudományok és művészetek patrónusa, emitt a munka hőse, aki a szívárvány színeiben égő vázákba és csodás porcellánokba vitte bele fantáziája képeit, s egész városrészt tett energiájával a munka hajlékává. A Dóm és e gyár volt Pécs városának szimboluma akkor, amikor Surányi Miklós benne nevelkedett, s érdeklődése megoszlott a történeti hatalom, és a mának alkotó munkája között.

Innen van, hogy műveiben oly lelkesedéssel zengi az alkotó munka himnuszát. Széchenyiben is a csodálatos alkotó, Mátyásban pedig az országépítő kapja meg képzeletét. S mikor a világ-

háború nyomában történt tragikus elesettségünkől való fel-emelkedés útját akarta nemzetének megjelölni, akár Bethlenre és politikai művére, akár a mai nemzedéket képviselő Péterfyekre esett tekintete, mindig a polgári erényeket, a soha nem lankadó munkát mutatja a bajokból való szabadulás eszközének. Nála a süllyedésnek apokaliptikus mélységéből emelkedik fel a nemzeti lét horizontjára Bethlen alakja. Nem jön nagy zajjal és hangos akciókkal, hanem csendesen, komolyan, mint ahogyan az orvos közeledik a nagy beteg ágyához. Surányi a psychologus éleslátásával próbál belevilágítani a háború utáni idők eme fontos emberének lelkébe. Nem mondja róla, hogy nagy ember, de megállapítja, hogy hasznos ember, aki a maga idejében gondviselés-szerű küldetést teljesített, mert véget vetett a forradalmaknak. A forradalmat gyűlölő és a polgári rendet óhajtó Surányi ebben látja Bethlen legnagyobb érdemét, mert ez tette lehetővé a magyar feltámadást. Ki kell állnunk a gátra, ezt követeli tőlünk a mai kor. Mert költőnk szerint „a munkásember hajladozó, jövő-menő, talicskázó, méltóságosan tempós mozgása a leggyönyörűbb látvány. Meunier bányásza, Courbet kötőrőgje, Millet kalászszedője. Ez a képzőművészet legszebb témája. Majdnem szebb, mint a mezítelen test. Benne van a modern élet minden kultúrája, a technika, a verejték, a koncepció, az öröm, az eredmény. Ez a legfenségesebb kompozíció: a munkás, az erőlködő, a természetet legyőző munka, amely az életet széppé, kényelmessé teszi.“

A *Csodapárókban* is azt kiáltja fülünkbe, ne várjuk a csodát, hanem dolgozzunk és magunk verekedjük ki sorsunktól a jövőt. Széchenyije az alkotó magyar tragédiája, aki nem talál társakat a munkában és „egyedül“ marad...

Ime, ami nagy és komoly van Surányi Miklós oeuvrejében, azt Pécs indításának köszönheti. Az elcsúszott lelkek, az üres gavallérok, férfifaló nők és hasonlók, azok pedig az idegenben való vándorlásnak: Máramarosnak és Budapestnek az emlékei.

Ilyen körülmények közt nem csoda, ha Surányiban mindig valami különös nosztalgia élt ifjúkorának színhelye: Pécs és a hegyháti Sásd plebániája iránt. Egyik legszebb könyvének, a *Gyujtogatóknak* lapjain megrázó önvallomása olvasható erről. Hősei közül Pécsen él Regen Richard, az az alteregoja, akitől félt. S olvasói közül ki ne emlékeznék a püspöki könyvtár csodálatos manafájának és a szegény perces fiúnak történetére!? Egészen természetes tehát, hogy örömmel és nagyratörő tervekkel teli lélekkel vállalta a pécsi Janus Pannonius-társaság megalaku-

lásakor az elnöki tisztet. Surányi azonban ekkor már fáradt és beteg ember volt: terveitől a kivitelig vívő úton meg-meg kellett pihennie. Mindenkinek eszében vannak még ragyogó megnyitó beszédei, amik a társaság ülésein elhangzottak: egy *poeta doctus*-nak áhítattal hallgatott eszmélkedései. Ezek az ülések azonban az ünnepi áhítaton és a fényes kirakati látványosságon túl még nem tudtak a munkás hétköznapi szükségletévé válni Pécssett. S ennek az oka ott rejlik, hogy Surányi Miklós azt hitte, a saját ifjúkorabeli Pécs városába tér vissza irodalmi pályafutása tetőpontján, holott az új Pécs már nem volt a régi. A világháború viszontagságai, a szerb megszállás, a trianoni határok egy új török veszedelemmel felértek, s ebből a kataklizmából más város született, mint amelyet Surányi ismert. Ipari élete összezsugorodott, a szomszédos szénbányák pora nehezebb ködfátyolt von a város fölé, mint a háború előtt, de egy új fény gyulladt ki benne: az egyetem. A püspökvár és az egyetem ma jobban kifejezői Pécsnek, mint tünedező kispolgári és iparos tradíciói. Ezt a kettőt kell ma meghódítania annak, aki Pécsnek élet és kenyér kíván lenni, nem csupán ünnepi előadás vagy fényes tűzijáték. És Surányi inkább emlékezett és álmokat, meg terveket szőtt, semmint együtt élt volna a mai Pécs-csel. De alakja drága ennek a mai városnak is. A romantika helyét élénkebb ütemű próza foglalja el: Pécs nem felejtí a tegnapot és a tegnapelőtí, de a mában akar élni és a holnapot előkészíteni. Ebben a holnapban Surányi emléke és műve is éltető eszmévé finomul: Pécs túlhalad rajta, de hálátlanul nem fogja őt elfelejteni.

1773/1944

PANNONIA KÖNYVTÁR

1. Klemm Antal: Pécs és a Mecsek neve. 1935. 1.— P.
2. Paulovics István: Római kisplasztikai műhely Pannoniában. 1935. 1.— P.
3. Ejnar Dyggve: Das Mausoleum in Pécs. 1935. 1.— P.
4. Kerényi Károly: Gondolatok Dionysosról. 1935. 1.— P.
5. Kardos Tibor: Janus Pannonius bukása. 1935. 2.— P.
6. Nagy Lajos: Asztrális szimbolumok a pannoniai bennszülött lakosság síremlékein. 1935. 2.— P.
7. Szabó Pál Zoltán: Pannonföld öt polgársága. 1935. 2.— P.
8. Balduin Saria: Eine Emonenser Landmannschaft in Savaria. 1935. 2.— P.
9. Alföldi András: Bibliographia Pannonica. A római kori Magyarország és a népvándorlás kutatásának új irodalma (1931—1934). 1935. 3.— P.
10. Horváth Henrik: Pannoniai-antik elemek továbbélése román épületplasztikánkban. 1935. 2.— P.
11. Giuseppe Lugli: Memoire archeologiche in Italia relative alla Pannonia. 1935. 1.— P.
12. Horvát Adolf: A baranyai növényvilág kutatásának irodalma. 1935. 1.— P.
13. Juhos Lajos: Dunántúli kiscgazdák jövedelmi helyzete. 1935. 1.— P.
14. Andreas Alföldi: Epigraphica. 1935. 1.— P.
15. Tompa Ferenc: A Dunántúl őstörténelme. 1935. 2.— P.
16. Klemm Antal: Pécs helynevei. 1935. 1.— P.
17. V. Lebzelter: Römische Schädel aus Pannonien. 1935. 1.— P.
18. Birkás Géza: A magyarság francia barátai régen és most. 1936. 2.— P.
19. Nagy Lajos: Keresztény-római ládaveretek Szentendréről. 1936. 2.— P.
20. Kardos Tibor: A magyar humanizmus kezdetei. 1936. 3.— P.
21. Brelich Angelo: Az ókori latin sírfeliratok világnézeti háttere. 1936. 1.— P.
22. Mayer Erzsébet: Diomede Carafa. 1936. 2.— P.

23. **Borzák István:** Magyarország földje a régi görög irodalom tükrében. 1936. 1.— P.
24. **Fabinyi Tihamér:** A pécsi iparművészet fénykora. 1936. 1.— P.
25. **Kerényi Károly:** Római ókortudományunk a háború után. 1936. 1.— P.
26. **Paulovics István:** Római emlékek a kisigmándi temetőben. 1936. 1.— P.
27. **Gabriel Finály:** Archäologische Funde in Ungarn. (1925—1934.). 1936. 2.— P.
28. **Horvát Adolf:** Mediterrán elemek a baranyai flórában. 1936. 1.— P.
29. **Timár Kálmán:** Dunántúli magyar kódexek sorsa. 1936. 2.— P.
30. **Alföldi András:** Bibliographia Pannonica. II. 1936. 2.— P.
31. **Relković Davorka:** Pécsi vonatkozású délszláv énekek a török hódoltság korából. 1936. 50 fillér.
32. **Altheim Ferenc:** Itália és Róma. 1937. 1.— P.
33. **Tolnay:** La peinture hongroise contemporaine. 1937. 2.— P.
34. **Kerényi Károly:** Korfu és az Odysseia. 1937. 1.— P.
35. **Irk Albert:** Die rationalen und irrationalen Elemente des Strafrechts. 1937. 2.— P.
36. **Prinz Gyula:** A Dunavölgyi fővárosok. 1937. 1.— P.
37. **Klemm Antal:** A pécsi Nyirkállai-kódex magyar glosszái. 1937. 1.— P.
38. **Alföldi András:** Bibliographia Pannonica. III. 1937. 2.— P.
39. **Molnár Kálmán:** Niederschlag d. Staatstheorien im positiven Verfassungsrecht. 1938. 1.— P.
40. **Koszó János:** Ungarn und die geistesgeschichtliche Forschung, 1938. 50 fillér.
41. **Brelich Angelo:** Antik vallás és klasszikus költészet. 1938. 1.— P.
42. **Birkás Géza:** Tolnai Vilmos emlékezete. 1938. 50 fill.
43. **Zechmeister László:** Rhorer László. 1938. 50 fillér.
44. **Halasy-Nagy József:** Surányi Miklós és Pécs. 1938. 50 fill.